

Tom IV Edukacyjnych Zeszytów Muzealnych „Gwatemala mnie powala”

numer ISBN 978-83-915559-7-2

•	••	—	•••	••••
20	55	249	819	72,063

GWATEMALA MNIĘ POWALA

Republika Gwatemali - República de Guatemala

Kraj wiecznej wiosny - El país de la eterna primavera

stolica – Gwatemala (Ciudad de Guatemala)

powierzchnia – 108 890 km²

liczba ludności – 12 728 111 (czerwiec 2007)

język urzędowy – hiszpański, na terenie kraju mówi się też ponad dwudziestoma językami lokalnymi, w większości dialektami z majańskiej rodziny językowej (quiche, caquchiquel, kekchi, man)

jednostka monetarna – quetzal (kwezal)

flaga narodowa – pionowe pasy w kolorach niebieskim, białym i niebieskim. Błękit oznacza sprawiedliwość i stałość, biel czystość.

godło – w centrum środkowego pasa wizerunek kwezala siedzącego na pergaminie z napisem "Libertad 15 de Septiembre de 1821" (z języka hiszpańskiego "Wolność 15 września 1821"), który upamiętnia datę uzyskania niepodległości przez Gwatemalę. Motyw karabinów symbolizuje wolę walki w obronie ojczyzny, a wieniec laurowy - zwycięstwo.

hymn – Guatemala Feliz

Indianki w tradycyjnych strojach

tradycyjne bluzy indiańskie huipil

Pierwszy sen Zosi – młody bóg kukurydzy Witamy w Gwatemali

Notatki Zosi

Jedno z bardziej popularnych i lubianych bóstw Majów. Chronił świętą roślinę - kukurydzę, z której według mitologii miał zostać stworzony człowiek, a która również była podstawą wyżywienia Majów. Jego symbolem była kolba kukurydzy

Oto Zosia, nasza bohaterka. Ukochane dziecię swoich rodziców, rozpieszczona, nadobnej urody młoda kobietka, marząca o świecie, podróżach, sławie i tysiącu innych rzeczach.

Przygoda naszej bohaterki rozpoczyna się... od nocnego spotkania - i to bynajmniej nie w celach miłego rendez-vous z chłopakiem!

Zosia budzi się z postanowieniem rozwiązania zagadki tajemniczego mężczyzny. Co robi? Otwiera encyklopedię, podstawowe źródło wiedzy i dowiaduje się o tajemniczych **Indianach - Majach**, zamieszkujących Amerykę Środkową. Zachwycona pięknym, kolorowym zdjęciem Indianek w tradycyjnych strojach, nasza Zofia-mądrała* chce się dowiedzieć czegoś więcej o współczesnych mieszkańcach tego regionu.

* z języka greckiego imię Zofia oznacza mądrość

Ameryka Środkowa (zwana też niekiedy **Ameryką Centralną**) – to region geograficzny, w którym leży Gwatemala. Ameryka Środkowa jest stosunkowo wąskim, podłużnym pasem lądu łączącym Amerykę Północną z Ameryką Południową. Za jej granicę północną uchodzi zwykle Przesmyk Tehuantepec w południowym Meksyku, a za południową – Przesmyk Panamski.

Notatki Zosi

Witamy w Gwatemali. To niezbyt duży kraj, którym wielu kojarzy się z typową środkowoamerykańską „republiką bananową”. Na jego stosunkowo niewielkiej powierzchni znajdziemy różnorodność krajobrazów i roślinności.

Od gęstych, tropikalnych puszczy niziny Peténu na północy kraju, możemy przejść, kierując się na południowy-wschód, do sawann pogórza karaibskiego i **namorzynów*** wybrzeża.

W górzystym centrum kraju możemy zobaczyć lasy liściaste i iglaste podobne do tych, jakie znamy ze strefy klimatu umiarkowanego, między innymi z Polski, zaś w regionie wybrzeża Pacyfiku napotkamy przede wszystkim równinny krajobraz rolniczy. W Gwatemali natkniemy się też na wielkie jeziora, takie jak **Izabal** i **Atitlán**, rzeki, z których największa to **Motagua**, ale również **wulkany***, z których najwyższy - to **Tajumulco** (4220 m n.p.m.) - jest jednocześnie najwyższym wzniesieniem w kraju.

Zróżnicowaniu geograficzno-przyrodniczemu Gwatemala dorównuje jej bogactwo kulturowe. Około połowę ludności państwa stanowią Indianie, z których większość to współcześni Majowie. Pozostałe elementy kulturowej mozaiki Gwatemali tworzą: 50% - Indianie, 43% - Ladinos* 5% - Kreole*, 2% - Murzyni i Mulaci

Garifuna

Notatki Zosi

W Gwatemali żyje kilkusetosobowy lud Indian Xinka i Garifuna - dwa ludy gwatemalskie, które nie są Majami. Garifuna są potomkami Indian Karibów z Małych Antyli przemieszanych ze zbiegłymi afrykańskimi niewolnikami.

Najludniejszym miastem kraju jest jego stolica - **miasto Gwatemala** - (Ciudad de Gwatemala) licząca blisko 1 170 000 mieszkańców, pełna kościołów, kamienic, pałaców i innych zabytkowych budynków z końca epoki kolonialnej.

Do ważniejszych miast kraju należą też **Quetzaltenango** i **Cobán**.

Nasza Zosia poznaje Gwatemalę – państwo, któremu patronuje **ptak kwezał**, kraj, z którego wywodzą się sławni wodzowie Majów oraz ich godna następczyni – współczesna obrończyni praw Indian – **Rigoberta Menchú**, laureatka pokojowej nagrody Nobla (1992 r.), a także inny noblista (tym razem w dziedzinie literatury – 1967 r.) **Miguel Ángel Asturias**.

Notatki Zosi

Metys – osoba europejsko-indiańskiego pochodzenia;
Mulac – osoba europejsko-afrykańskiego pochodzenia;
Kreol – osoba europejskiego pochodzenia mieszkająca w Ameryce Łacińskiej;

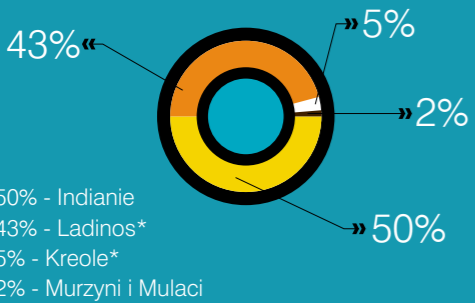
Indianie – ludność tubylcza zamieszkująca oba kontynenty amerykańskie;

Międzynarodowy Dzień Ludności Tubylczej na Świecie – 9 sierpnia;

Gwatemala 108 890 Polska 322 575

- * **namorzyny** (lasz namorzynowe, mangrowia) – wiecznie zielone lasy w strefie międzyzwrotnikowej znajdujące się w strefie pływów morskich; płatanią korzeni chronią wybrzeża przed niszczycielskim działaniem oceanu
- * Gwatemala jest najbardziej sejsmicznym krajem Ameryki Środkowej.
- * **Ladinos** – hiszpańskojęzyczni Metysi, których kultura łączy cechy indiańskie i hiszpańskie
- * **Kreole** (ludność biała) – potomkowie hiszpańskich kolonistów i niemieckich osadników, którzy przybyli do Gwatemali w pierwszej połowie XX wieku.

Narodowe symbole Gwatemali

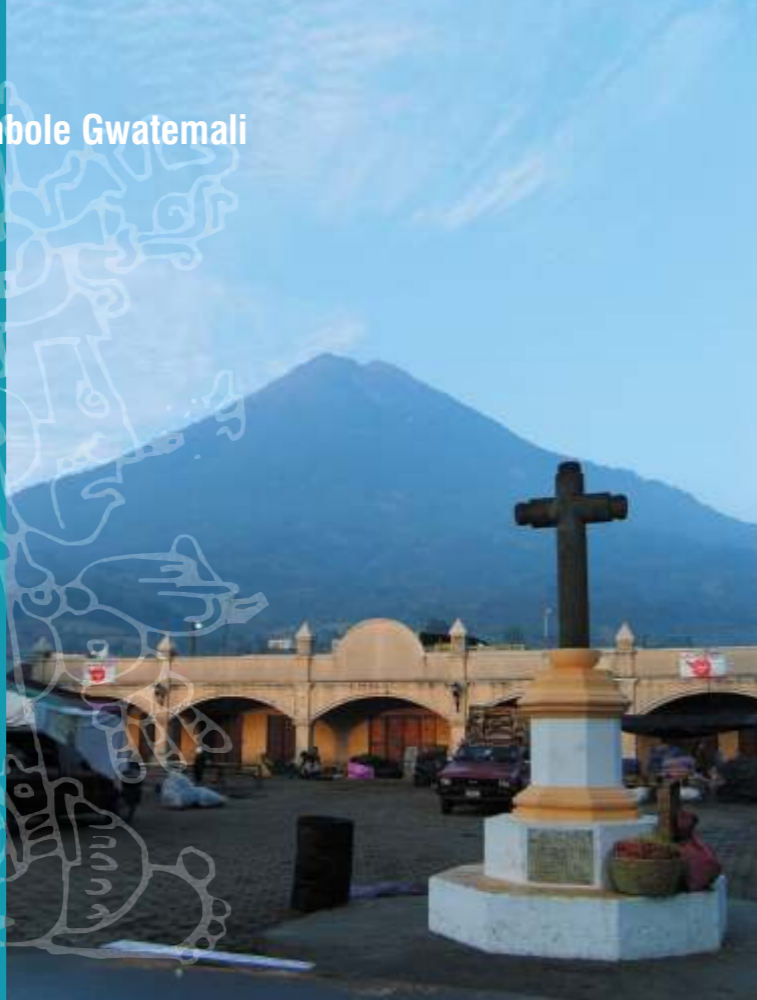
Narodowy ptak – kwezal, uznany za symbol narodowy Gwatemali w roku 1871; symbol wolności i niepodległości (złapany do niewoli ginie);

Narodowy kwiat - biała orchidea, zgodnie z legendą biała orchidea to przemieniona w kwiat piękna Indianka;

Narodowe drzewo - puchowiec (drzewo kapokowe), jedno z największych drzew w tropikalnej Ameryce; czczone przez Majów jako drzewo życia;

Narodowy instrument – marimba, drewniany instrument perkusyjny;

Narodowy bohater - Tecún Umán, ostatni król ludu Quiche (czyt: Kicze) walczący o prawa Indian, po śmierci stał się symbolem walki z hiszpańskimi najeźdźcami.

Drugi sen Zosi – stary bóg deszczu Chac Na ścieżkach przygody i niebezpieczeństwa

Zosia wie, że tylko wiedza pomoże jej w realizacji wielkiej przygody. Śni się jej gwatemalska dżungla, gdzie czyhają na nią istne stada niebezpieczeństw, gdzie poddana próbie niczym Lara Croft bohaterko wychodzi z opresji.

Notatki Zosi

Bogiem często pojawiającym się w podaniach i legendach Majów był bóg deszczu Chac. Typowymi znakami rozpoznawczymi są: kamienny topór oraz charakterystyczny ryjkowaty nos przypominający trąbę słonia.

Kwezal herbowy

Pióra tego gniazdującego w dziuplach mieszkańca lasów były bardzo cenione przez dawnych Majów i innych Indian obszaru Mezoameryki. Używano ich do wytwarzania ozdób (m.in. pięknych pióropuszy) dla władców, kapłanów i wojowników. Polska nazwa „kwezal” pochodzi od słowa quetzal (czytaj: kecal), określenia tego ptaka w nahuatl – języku Azteków.

Według legendy, podczas starcia gwatemalskich Majów Quiche (czyt: kicze) z hiszpańskimi konkwistadorami w 1524 r., w miejscu zwanym El Pinar, nad głową Tecún Umána – przywódcy Indian, przez cały czas unosił się fruwiący kwezal. Dowódca Hiszpanów – Pedro de Alvarado stał się z wodzem Majów i zabił go przebijając szpadą. Gdy to nastąpiło, fruwiący kwezal miał paść martwy na pierś Tecún Umána, a czerwien piór na jego brzuchu miała pomieszać się z czerwienią krwi wypływającej z piersi bohaterskiego wodza Quiche. Bardziej racjonalni interpretatorzy tej opowieści twierdzą, że Tecún Umán podczas historycznej bitwy miał po prostu na głowie wspinały pióropusz z piór kwezala, sprawiający wrażenie lecącego ptaka.

Puchowiec pięciopęcikowy

Znany też jest jako drzewo kapokowe (kapok to biała „wata” pozyskiwana z owoców puchowca). Drzewo to rośnie dziko, ale może być również uprawiane. Zajmuje ono ważne miejsce w kosmologii Majów, w której występuje jako swoista oś świata.

Drzewo pigwica

Drzewo to cenione jest dla swych jadalnych owoców, nieco przypominających śliwki, a także dla białej wydzieliny (lateksu) stanowiącej naturalny surowiec do produkcji gumy do żucia.

Modrzejec kampecziański

Drewno modrzejca zawiera ciemnoczerwony barwnik – hematoksylinę – stosowany w farbiarstwie. Ze względu na ów barwnik szybko zaczęło cieszyć się wielkim popytem w Europie i osiągać tam zawrotne ceny. Zasoby modrzejca były przedmiotem częstych sporów i potyczek pomiędzy Hiszpanami, eksploatującymi cenne drewno na terenie obecnej Gwatemali i południowego Meksyku, a Brytyjkami, którzy założyli swe bazy w dzisiejszym

Notatki Zosi

Lasy tropikalne, zwane również wilgotnymi równikowymi, są jednym z najstarszych, a zarazem najbogatszych roślinnych środowisk kuli ziemskiej. Tropikalne lasy Gwatemali (nizina Petén, północ kraju) przypominają dżunglę amazońską. Do podkreślanych różnic należy duże zagęszczenie kwiatów.

Belize. Brytyjscy korsarze często zbrojnie przejmowali statki z ładunkiem modrzejca zdążające do Hiszpanii. Majowie znali właściwości modrzejca na długo przed przybyciem Europejczyków. Ekstrakt z tego drzewa służył im nie tylko do barwienia tkanin, ale także jako atrament i lek na biegunkę.

Orchidea biała

Ta pięknie kwitnąca roślina, zwana potocznie monja blanca (biała mniszka) występuje też w krajach ościennych, ale w Gwatemali jest zdecydowanie najliczniejsza, zwłaszcza na wschodzie i północy kraju.

Jaguar

Cętkowany drapieżca cieszący się dużym respektem u Majów, którzy w języku quiche (czyt: kicze) zwą go balam. Indianie przypisywali jaguarowi magiczne moce. Był bóstwem przenoszącym zmarłych przez świat Podziemi.

Pekari

Krewny naszej rodzimej świnki, w większych lub mniejszych grupach przemierzający lasy Gwatemali.

Tapir Bairda

Jest większy od swego krewniaka z Amazonii. Może ważyć ponad 300 kg. Jak wszystkie tapiry jest roślinożerny, a jego pysk i nos tworzą charakterystyczną krótką trąbę. Majowie Quiche nazywają go *t'ix* i często na niego polują.

Jezioro Atitlan - perkoz gwatemalski

To **ptak endemiczny*** dla Gwatemali, jego wizerunek służy za emblemat Gwatemalskiego Towarzystwa Ornitologicznego. Niestety ten krótkoskrzydły nietop od 1989 roku uznawany jest za gatunek wymarły.

* **endemit, gatunek endemiczny** – organizm (roślina lub zwierzę) unikalny dla jakiegoś obszaru, nie występujący w naturze nigdzie indziej

Notatki Zosi

Itzamna, to jedno z czołowych bóstw Majów. Był bogiem nieba, stworzycielem, wynalazcą pisma i opiekunem medycyny. Przedstawiano go najczęściej jako starego bezzębego mężczyznę o zapadniętych policzkach.

Zocha, mądra laska, wie już, gdzie leży Gwatemala, jacy ludzie żyją w tym kraju, jakie rośliny i zwierzęta w tym kraju występują. Ale dla niej to za mało. Chce bliżej poznać kulturę Ameryki Środkowej i dlatego otwiera, o zgrozo! podręcznik antropologii kulturowej*, z którego dowiaduje się rzeczy, o których nawet nie śniła.

* **Antropologia kultury** - nauka społeczna, zajmująca się badaniem kultury we wszystkich jej przejawach. Antropologowie kultury prowadzą też badania naukowe wśród współczesnych potomków Indian Majów.

Notatki Zosi: zaczerpnięte z antropologii kultury.

Kultury prekolumbijskie - to kultury indiańskie, które zamieszkiwały teren Ameryki Północnej i Południowej przed przybyciem konkwistadorów europejskich i podbojem Indian.

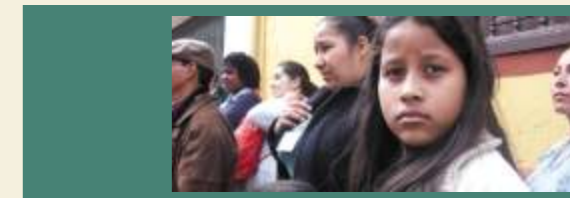
Areal kulturowy (obszar kulturowy) – to obszar, na którym zamieszkujące go ludy dzielą ze sobą istotne elementy kulturowe. Tak na przykład różne ludy Majów zamieszkujące Gwatemalę i sąsiednie państwa należą do większego arealu kulturowego Mezoameryki*. Ludy zamieszkujące ten obszar, takie jak wspomniani Majowie, Nahuja (Aztekowie i ich krewni), Zapotekowie, Mistekowie i inne, dzieliły i dzielą wiele wspólnych cech kultury. W przeszłości do cech tych należały m.in. wspólne wierzenia, budowa schodkowych piramid, składanie ofiar z ludzi, dwudziestkowy system kalendarzowy, specyficzne pismo. Ze wspólnych cech Mezoamerykanów, które w znacznej mierze przetrwały do dzisiaj, można wymienić prostą uprawę ziemi (z kukurydzą i fasolą jako głównymi roślinami), jak i wciąż aktualne dawne wierzenia kontynuowane pod zewnętrznymi formami przejętymi z chrześcijaństwa (patrz: synkretyzm).

Synkretyzm kulturowy – widoczne występowanie w jakiejś kulturze elementów różnego pochodzenia. Na przykład kultura Garifuna łączy w sobie elementy pochodzące z kultur indiańskich, afrykańskich i europejskich (francuskiej, angielskiej i hiszpańskiej), a kultura gwatemalskich Ladinos (Metysów) zawiera elementy pochodzenia indiańskiego (głównie z kultury Majów) i hiszpańskiego. Słowo synkretyzm jest szczególnie często używane, gdy mowa o wierzeniach religijnych łączących elementy różnego pochodzenia. Mówimy wtedy o synkryzmie religijnym. Występuje on na przykład u Majów, którzy czczą Jezusa, Matkę Boską i katolickich świętych, ale ich wizja świata i obrzędowość nawiązują do wierzeń i praktyk przedkolumbijskich.

Metys – to słowo, które według większości encyklopedycznych objaśnień oznacza pół białego, pół Indianina, czyli potomka mieszanego związku Europejczyka i Indianki lub Indianina i Europejki. Jednak w Ameryce Łacińskiej mieszanie się ras szło tak daleko, że Metysami nazywa się przedstawicieli społeczności o mieszanych cechach fizycznych i kulturowych, nie wnikając w to ile procent „krewi” indiańskiej czy europejskiej mają osoby określane tym mianem.

Metysaż kulturowy (mieszanie się kultur), często towarzyszący metysażowi rasowemu, daje w efekcie kultury synkretyczne (patrz: synkretyzm kulturowy).

Rodzina językowa – to, w klasyfikacji języków, grupa języków spokrewnionych, wywodzących się od wspólnego przodka. Języki należące do jednej rodziny dzielą ze sobą wiele cech, na podstawie których określa się ich pokrewieństwo i wspólne pochodzenie.

Tak na przykład języki: quiche (czyt: kicze), caquchiquel (kakczikel), tzutujil (tzutuhil), kekchi (kekczji), itzá i mopán, wraz z wieloma innymi używanymi w Gwatemali, Meksyku, Belize, Hondurasie i Salvadorze należą do rodziny językowej maya (lub majańskiej = Majów). Wszystkie te języki wykazują istotne wzajemne podobieństwa gramatyczne i fonetyczne.

* **Mezoameryka** obejmuje terytoria zamieszkałe przez członków wielkich środkowoamerykańskich kultur prekolumbijskich oraz ich wpływu kulturalnego, ekonomicznego i politycznego.

Ameryka Środkowa w znacznej części pokrywa się z arealem kulturowym zwanym Mezoameryką.

Czwarty sen Zosi – stary bóg słońca Ahau Kin lub K'inich Ahau

Okrutnie ciężka to była noc, schody ciągnęły się w nieskończoność. Zosia wspinała się po stopniach, mamrocząc pod nosem o wyższości schodów ruchomych nad tradycyjnymi, nie mając pojęcia o czekających ją chwilach zachwytu i przerażenia. Na szczycie piramidy czekał na nią bóg Ahau Kin...

malowidło z San Bartolo

Notatki Zosi

Majowie darzyli go wielkim szacunkiem. Wierzono, że bez jego wkładu i wsparcia świat nie mógłby istnieć. Jego znakami rozpoznawczymi były: odstający, garbaty nos, trójkątny ząb i niewielki wężyk lub spirala, które wystają z jego ust, oraz znaki „kin” (w jez. Majów oznaczające słońce lub dzień) pokrywające jego ciało.

Majowie dawniej

Majowie zamieszkiwali w starożytności teren obecnej Gwatemali i Belize oraz przyległe obszary Meksyku, Hondurasu i Salwadoru. Byli twórcami jednej z najbardziej zaawansowanych i fascynujących cywilizacji starożytności, która osiągnęła szczyt rozwoju w okresie pomiędzy ok. III a X wiekiem naszej ery. Mimo braku znajomości koła, zwierząt pociągowych i jucznych czy wytopu brązu i żelaza, stworzyli wysoko zorganizowaną kulturę miejską z wielkimi centrami polityczno-kultowymi, nad którymi dumnie górowały piramidy, świątynie, pałace i inne budowle architektoniczne.

Majowie byli twórcami wspaniałych zabytków sztuki. Piramidy, pałace i świątynie pokrywali wymyślnymi rzezbami/plaskorzezbami przedstawiającymi bóstwa, władców, a czasem rozbudowane sceny mitologiczne. Bardzo często ukryta w nich była skomplikowana symbolika. Dla przykładu **niektóre wejścia do świątyń formowano w wyobrażenia wielkich paszczy potworów symbolizujących wejście do zaświatów**. Bardzo często we wnętrzach budowli Majów wykonywane były przepiękne, różnobarwne malowidła. Najstłynniejsze ich przykłady odkryto w Bonampak (Meksyk) i w **San Bartolo** (Gwatemala).

W niemal każdym mieście starożytnych Majów spotkać można wielkie kamienne bloki (**stele**) oraz **oltarze**. Kamienne stele pokrywane były najczęściej wyobrażeniami lokalnych władców i tekstami hieroglificznymi opowiadającymi o historii miast, o toczonej pomiędzy nimi wojnach, zwycięstwach i klęskach. Niektóre stele wyobrażają pokonanych i upokorzonych jeńców leżących pod stopami zwycięskich władców. Los tych nieszczęślików był najczęściej jeden: składano ich w ofierze.

Według wierzeń Majów świat składał się z trzech części – zaświatów, w których rezydowali panowie śmierci, świata ziemskiego zamieszkałego przez człowieka oraz z niebios. Powierzchnia ziemi była

Piramidy i świątynie

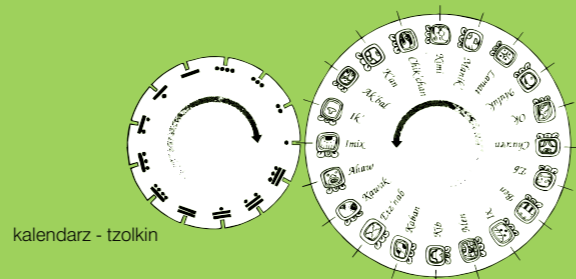
Stele

postrzegana w różny sposób, jako prostokątny dom, wielkie pole kukurydzy lub też jako cielsko gada, takiego jak krokodyl czy żółw. W centrum ziemskiego świata usytuowana była oś, będąca osią komunikacji świata wszystkich trzema światami. Narożniki świata podtrzymywane były przez **Pauah tunów** lub **Bakabów** i wiązano je z czterema kierunkami świata, z których każdy miał swój odrębny kolor: wschód – czerwony, zachód – czarny, północ – biały, południe – żółty. Zielony był kolorem wiązonym z centrum.

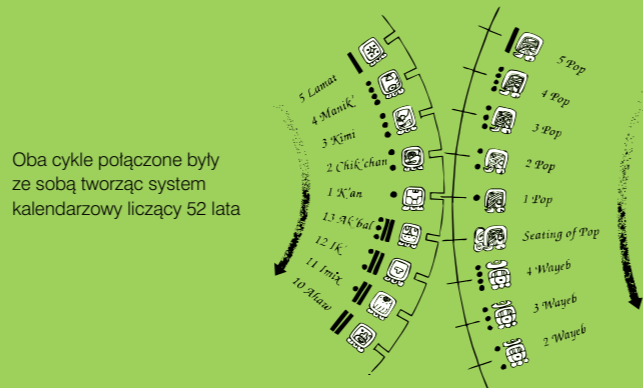
Wśród największych osiągnięć cywilizacyjnych Majów wymienia się przede wszystkim **znajomość pisma** oraz **kalendacza**. Obecnie wiadomo, że system pisma Majów liczył nie więcej niż 800 znaków. Około 300 najczęściej używanych znaków jest już odczytana. Majowie jako jedna z niewielu cywilizacji Nowego Świata wytworzyli system pisma sylabiczno-logograficznego. Jest to system, łączący znaki zwane logogramami, które zastępują całe słowa, z innymi znakami zastępującymi sylaby i samogłoski.

Święte drzewo ceiba(puchowiec), odzwierciedla świat Majów: gałęzie – 13 sfer nieba, pień – świat ziemski, korzenie – 9 poziomów świata podziemnego.

kalendacz - tzolkin

Oba cykle połączone były ze sobą tworząc system kalendaczowy liczący 52 lata

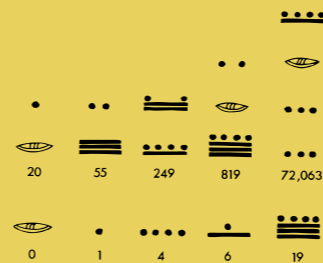
hieroglify oznaczające kierunki świata i kolory im podległe

przykłady logogramów
a - niebo, b - słońce, c- zaćmienie słońca
d - księżyc, e - planeta Wenus,
f - ziemia, g - być może planeta Mars

Dla przykładu słowo pakal („tarcza”), mogło być zapisane jako:
1) logogram,
2) logogram uzupełniony sylabą odczytywany fonetycznie,
3) znak skonstruowany z samych sylab.

liczby Majów

18 miesięczny - czyli 365 dniowy kalendacz haab

budowle z paszczą

Notatki Zosi

Logogram – rodzaj znaku graficznego, wyrażający określoną treść bez użycia liter, w którym symbol reprezentujący obiekt może być z nim wizualnie związany.

System zapisu cyfr używany w Mezoameryce był bardzo prosty. Dla oznaczenia cyfry jeden używano kropki, natomiast dla oznaczenia cyfry 5 poziomej lub pionowej kreski. Tak więc cyfry 7 zapisalibyśmy przy użyciu jednej poziomej kreski i dwóch kropek.

Majowie postugiwali się bardzo złożonym systemem kalendaczowym opartym na kalendaczu słonecznym oraz kalendaczu rytualnym. Stosowali też system tzw. Długiej Rachuby, która pozwalała na bardzo dokładne umiejscowienie w czasie ważnych wydarzeń polityczno-religijnych. Datę otrzymywano podając sumę dni, jakie upłynęły od punktu zerowego, którym był rok 3114 p.n.e.

Notatki Zosi

Według mitologii Majów w 3114 roku p.n.e. miało nastąpić stworzenie obecnego świata.

Gra w piłkę odgrywała ogromną rolę polityczno-religijną u wszystkich społeczności Mezoameryki. Gra toczyła się na specjalnych boiskach składających się z dwóch równoległych konstrukcji o nachylonych ścianach. Boiska miały zazwyczaj kształt zbliżony do litery I, a ich końce mogły być zamknięte lub otwarte. W trakcie gry używano kauczukowej piłki, którą można było odbijać jedynie kolanami, biodrami i ramionami. Każdy z uczestników gry posiadał specjalną odzież ochronną. Waga kauczukowych piłek mogła nawet dochodzić do 3 kg. **W mitologii Mezoameryki boiska odgrywały bardzo szczególną rolę. Były one postrzegane jako „miejsce przejścia” i pełniły funkcję portalu, który zapewniał kontakt z Zaświatami. Piłka symbolizowała słońce odbywające wędrówkę po nieboskłonie, zaś dwie drużyny graczy uosabiali rywalizujące ze sobą siły dobra i zła.**

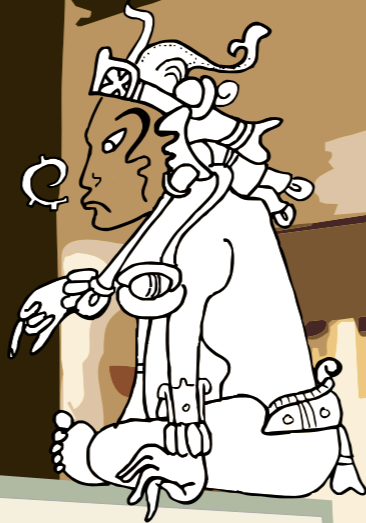
gra w piłkę – rozrywka młodych archeologów, tym razem nie kończąca się krwawo

Piąty sen Zosi – tajemniczy młody bóg Buluc Ch'abtan

Zafascynowana Majami Zosierka śni o wielkich odkryciach w świecie majańskich piramid. Nie wie jednak, że jej marzenia już się spełniają, że wkrótce sama będzie mogła pojechać do Gwatemali na badania w ramach polskiego projektu archeologicznego.*

* **Archeologia** - nauka, której celem jest odtwarzanie przeszłości człowieka na podstawie znajdujących się w ziemi, na ziemi lub w wodzie źródeł archeologicznych, czyli materialnych pozostałości działań ludzkich.

Notatki Zosi

Był jednym najbardziej mrocznych bóstw panteonu Majów wiązanych z wojną i ofiarami z ludzi. Cechą charakterystyczną jego wizerunku jest pukiel kręconych włosów oraz spirala ciągnąca się od okolic oka w kierunku ust.

Obszar badawczy - Park Triangulo, na jego terenie znajduje się stanowisko Nakum, położony w dżungli północno-wschodniej Gwatemali.

Zagrożenia - teren ten przez lata pozostawał poza zainteresowaniem archeologów ze względu na niebezpieczeństwo realizowania wykopalisk wynikające z obecności uzbrojonych grup rabusiów i przemytników narkotyków.

Znaczenie - obszar Parku Triangulo jest niezwykle istotny dla rekonstrukcji dziejów cywilizacji Majów rozwijającej się w dżungli Ameryki Środkowej pomiędzy ok. 2000 p.n.e. a 1500 n.e.

Czas - Projekt Archeologiczny Nakum rozpoczął swe prace w 2006 roku. Prowadzenie - **dr Jarosław Żrątko** i **mgr Wiesław Koszul** z Pracowni Archeologii Nowego Świata Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Notatki Zosi

Najbardziej spektakularne znalezisko - odkrycie, jakiego dokonano w piramidzie mającej ok. 12 m wysokości, usytuowanej po wschodniej stronie dziedzińca Patia 1 w roku 2006.

Misja – badania archeologiczne w Nakum

Kochany pamiętniczku, czyli opowieść archeologa

W trakcie badań prowadzonych na szczycie wybranej przez nas piramidy, której lokalizacja sugerowała, iż może ona być mauzoleum władców Nakum, natrafiliśmy na grobowiec królewski. Pierwsze kamienne płyty przykrywające grobowiec zostały przez nas uniesione w nocy z **6 na 7 czerwca**. Zobaczyliśmy stojące naczynia w południowej części grobowca oraz pozostałości szkieletu i setki jadeitowych ozdób w środkowej i północnej jego części, wśród których wielkością i bogactwem wyróżniał się zwłaszcza **pektorał z jadeitu**. Znaleźiska te potwierdziły nam, że grobowiec nie został wcześniej obrabowany, mimo tego, że w górnej części piramidy, po jej wschodniej stronie znajduje się wkop rabunkowy. Kopiący w tym miejscu niegdyś rabusie przerwali pracę zanim dotarli do grobowca lub ominęli go, wkopując się w głąb piramidy obok niego.

W czasie odsłaniania przez nas grobowca duża grupa rabusiów również krążyła w dżungli wokół Nakum. Z tego powodu zdecydowaliśmy się rozbić namiot na czubku piramidy, tuż przy naszym wykopie, by pilnować znalezisk i wczesnym rankiem następnego dnia rozpocząć eksplorację.

Grobowiec wyposażony był w kilka naczyń ceramicznych (w tym jedno przedstawiające tańczącego boga kukurydzy) oraz ponad 460 paciorków z jadeitu, nefrytu i muszli, tworzących kilkanaście naszyjników i innych ozdób zmarłego. Do tej pory na ziemiach Majów odkryto w trakcie prac archeologicznych tylko 3 inne naczynia z podobnym przedstawieniem tańczącego boga kukurydzy. Nasze odkrycie zasługuje na szczególne uznanie, ponieważ jest czwartym z kolei znaleziskiem tego rodzaju.

W okolicy klatki piersiowej zmarłego, poniżej bogatego wielorzędkowego naszyjnika z jadeitu i nefrytu, znajdował się bezcenny **pektorał z jadeitu**, pokryty z jednej strony rytym przedstawieniem twarzy mężczyzny, a z drugiej strony serią hieroglifów.

Odkryty przez nas grobowiec jest pierwszym grobowcem królewskim, na jaki natrafiono w Nakum. Jest on datowany na przełom VII i VIII wieku n.e., a więc na czasy bujnego rozkwitu cywilizacji Majów.

Wiadomo jednak, że pektorał spoczywający na piersi zmarłego pochodzi z wczesnego okresu klasycznego (IV lub V wiek) i był przypuszczalnie przechowywany przez członków rodziny królewskiej jako ważna pamiątka rodowa. Odkrycie nieograbionych grobów królewskich Majów należy do prawdziwej rzadkości, ponieważ przez dziesiątki lat wiele stanowisk tej kultury było systematycznie plądrowanych przez rabusiów w poszukiwaniu grobów i innych depozytów ofiarnych.

Badania Projektu Archeologicznego Nakum zrealizowane w roku 2006 finansowane były przez grant amerykańskiej Foundation for the Advancement of Mesoamerican Studies, Inc. (przyznany na rok 2006) oraz przez Instytut Archeologii UJ.

Szósty sen Zosi – bóg K'auil

Notatki Zosi

K'auil był bogiem błyskawic i patronem królów. Na rzeźbach i rysunkach przedstawiany był najczęściej z długim, wykrzywionym nosem, wystającą z czoła pochodnią oraz jedną nogą zakończoną wyobrażeniem węża.

W świat sennej fantazji Zosi wkracza mistrz. Oznacza to ni mniej, ni więcej, spotkanie z natchnionym badawcą pasją panem Adasiem, antropologiem kultury. Słusznego wzrostu, męskiej postury i jeszcze większego intelektu, pan Adam będzie naszą Zosienkę wprowadzał w meandry kulturowych niuansów, wrażliwości i zrozumienia dla innych. Będzie opowiadał jej o swojej pracy, a nasza Zosia wpatrzona w jego brązowe oczęta marzyć będzie o prostym życiu wśród Indian i niesieniu im pomocy.

Notatki Zosi

W Gwatemali, kraju o powierzchni trzykrotnie mniejszej od Polski, mieszka prawie 13 mln osób należących do 23 grup etnicznych mówiących odmiennymi językami.

W 1996 r. w Gwatemali zakończyła się 36-letnia wojna domowa. Stronami konfliktu był gwatemalski rząd i partyzantka zwana Zjednoczeniem Narodoworewolucyjnym Gwatemali (URNG), ale w wojnie najbardziej ucierpieli niezaangażowani bezpośrednio w nią Indianie. Zginęło ok. 200 tysięcy osób.

W 1997 r. utworzono na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa Misję Weryfikacyjną Organizacji Narodów Zjednoczonych w Gwatemali MINUGUA. Jej zadaniem była weryfikacja przestrzegania porozumienia o ostatecznym zawieszeniu broni. Funkcje misji obejmowały nadzorowanie rozbrojenia, rozdzielanie walczących stron oraz demobilizację oddziałów URNG. Misja Weryfikacyjna ONZ w Gwatemali (MINUGUA), po dziesięciu latach działalności, przeszła do historii.

W uktadach pokojowych podpisanych w 1996 r. wiele uwagi poświęcono Indianom. Rząd zobowiązał się do wprowadzenia dwóch języków (język lokalny obok hiszpańskiego) w szkołach, urzędach i wszelkich instytucjach publicznych, poszanowania kultury indiańskiej, udostępnienia Indianom środków masowego przekazu, zwiększenia dostępności służby zdrowia, likwidacji analfabetyzmu, uregulowania spraw własności ziemi, walki z wszelkimi przejawami dyskryminacji.

Współczesna sytuacja Indian

Jak dzisiaj wygląda sytuacja Indian?

Mistrz Adam podróżuje po Gwatemali już od kilku miesięcy. Uczestniczy w programie badawczym na temat współczesnej sytuacji gwatemalskich Indian. Program ten przygotowany przez uniwersytet ma na celu zebranie informacji na temat aktualnych problemów, z którymi borykają się Indianie. Następnie informacje te będą udostępnione organizacjom pozarządowym, które na ich podstawie przygotowują różnego rodzaju projekty pomocowe. Adam dotarł właśnie do wioski Entre Rios, położonej na obszarze górystym. Wioskę tę zamieszkuje potomkowie Majów. Adam spróbuje dowiedzieć się jak wygląda ich współczesna sytuacja, z jakimi problemami borykają się każdego dnia i w czym najbardziej można by im pomóc.

Osoby:

antropolog Adam Nowak

mieszkańcy wioski Entre Rio

Witam. Nazywam się Adam i już od 4 miesięcy podróżuję po Gwatemali. Jestem antropologiem i chciałbym się dowiedzieć czegoś więcej o Państwa życiu i problemach związanych z codziennymi sprawami.

Jesteśmy dumni z tego, że jesteśmy Indianami, ale bardzo trudno nam się żyje. Nasze życie bardzo różni się od życia naszych ojców i ich przodków. Zachowaliśmy wiele elementów dawnej kultury, ale zostaliśmy zmuszeni do zmiany starego stylu życia.

Jakie są wasze największe problemy?

Nie jest łatwo przeżyć każdy kolejny dzień. Nie mamy pieniędzy, nasze dzieci często chodzą głodne. To jest nasze największe zmartwienie.

Notatki Zosi

Według statystyk milion dzieci, w tym liczącym około 13 milionów obywateli kraju, jest niedożywionych. Według Komisji Ekonomicznej dla Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CEPAL) i Funduszu ONZ na Rzecz Dzieci (UNICEF) pomiędzy rokiem 1960 i 2000 zmarło w Gwatemali z powodów związanych z niedożywieniem pół miliona dzieci, czyli dwa razy więcej, aniżeli wszystkich ofiar śmiertelnych wojny domowej pomiędzy rokiem 1960 i 1996.

Ale dlaczego są głodne, przecież wokół jest wiele pól uprawnych, z których można byłoby przecież wykarmić całą wioskę?

To nie są nasze pola. Nasze poletka są wysoko w górach, nie dają tak dobrych plonów, jak te na nizinach, gdzie uprawia się głównie banany, kawę czy trzcinę cukrową. W czasie zbiorów (około 3 miesiące w roku) aby zarobić pieniądze schodzimy na niziny i wtedy opuszczamy nasze pola, które leżą odlego.

Notatki Zosi

W gospodarce Gwatemali dominującą rolę odgrywa rolnictwo. Cechą charakterystyczną tego ustroju jest duża koncentracja posiadłości ziemskich, grupa 2% właścicieli posiada 70% użytków rolnych. Podstawą gospodarki rolnej są duże, towarowe plantacje kawy, bananów i bawełny. Uprawa kawy daje około połowę globalnej wartości produkcji rolnej i przynosi prawie 1/3 wpływów z eksportu ogółem.

W jaki sposób zarabiacie pieniądze na codzienne potrzeby, gdzie możecie zdobyć pracę?

Problemem jest brak pracy, ponieważ praca przy cięciu trzciny cukrowej lub zbieraniu kawy jest jedynie sezonowa. W innych okresach roku musimy żyć z uprawianej przez siebie fasoli i kukurydzy. Dlatego też rzadko wysyłamy dzieci do szkół. Każda para rąk w gospodarstwie pomaga nam w utrzymaniu rodziny. Poza tym szkół jest mało i w wioskach bardzo trudno zastać jakiegos nauczyciela, a żeby wysłać dziecko do szkoły z internetem potrzebne są na to pieniądze, których nie posiadamy.

Notatki Zosi

W 2006 r. 60 proc. Indian i 40 proc. białych i Metysów było analfabetami.

A służba zdrowia, dostęp do lekarstw... czy to nadal problem?

Lekarze nie mówią w naszym języku, mówią właściwie zawsze po hiszpańsku...my ich nie rozumiemy... oni nie rozumieją naszego języka, naszej kultury. Poza tym szpital znajduje się daleko od wioski. Operacja w prywatnej klinice kosztuje kilka tysięcy dolarów, to równowartość pola, które utrzymuje całą rodzinę.

Jest to suma, na którą nas nie stać. Idąc do szpitala państwowego natrafiamy na biurokrację... i na operację trzeba długo czekać, często też należy za nią zapłacić. W szpitalach dają nam recepty, za które sami musimy wykupić lekarstwa, które często nam nie pomagają.

Notatki Zosi

Lekarze gwatemalscy często powiadają, że Indianie to ignoranci, którzy wierzą w czarowników i nie ufają zachodniej medycynie. Indianie nie ufają, ponieważ bardzo często nie rozumieją lekarzy i ich metod, dlatego wybierają te znane od dawna i płacą za porady szamanów.

Notatki Zosi

Energję elektryczną ma co piąty Indianin.

Notatki Zosi

Blisko 60 procent Indian nie ma prawa głosu, ponieważ nie umie czytać i pisać. Wśród deputowanych tylko 14 na 113 to Indianie.

A czy dostęp do czystej, pitnej wody jest w jakimś stopniu ograniczony?

Nieopodal wioski jest rzeka... ale kiedyś przejechała do nas Pani z takiej organizacji, przebadala tę wodę i powiedziała, że nie możemy jej bezpośrednio spożywać, bo ma w sobie dużo bakterii i pasożytów, które powodują np. biegunki u naszych dzieci. Ale co my możemy zrobić, jeśli nie mamy pieniędzy na wybudowanie nowoczesnej studni czy kanalizacji. Pijemy tą wodę i chorujemy.

Zauważyłem, że wieczory spędzacie przy palących się świecach, dlaczego?

Po prostu nie mamy w wiosce elektryczności. W miastach tak, ale nie u nas. Nie mamy prądu, więc nie mamy też telefonów, komputerów.

Ale przecież możecie walczyć sami o swoje prawa w rządzie?

Oczywiście, tylko jak tutaj walczyć jeśli nie potrafimy czytać i pisać?

Mam nadzieję, że moje badania pomogą innym organizacjom w stworzeniu programów, które będą mogły w jakikolwiek sposób Państwu pomóc. Co mógłbym przekazać moim kolegom i koleżankom bezpośrednio od Państwa?

Przełącz im proszę, że my Indianie Maja chcemy po prostu normalnie żyć. Mieć prawo do edukacji, leczenia, rozwoju ekonomicznego i społecznego. Nie chcemy żyć w rezerwach, w odizolowanych miejscach. Ale chcemy zachować prawo do posługiwania się własnymi językami i odprawiania własnych obrzędów. Pragniemy, aby nasza kultura była doceniona i szanowana taką, jaka jest obecnie, a nie taką, jaką chciałby ją widzieć biały człowiek.

Notatki Zosi

Bogini Chaak Chel była bóstwem tęczy. Przedstawiana jako stara kobieta z węzłem wplecionym we włosy. Opiekowała się kobietami w ciąży. Była patronką płodności i tkactwa.

Jak się zapewne domyślicie, Zosia obudzi się wkrótce ze snu, ale jej przygoda z Gwatemalą trwać będzie nadal. A jaki będzie koniec tej opowieści? Tego nie zdradzimy. Być może trafi do Nakum, może poprowadzi szkołę w Entre Rios, a może będzie to coś znacznie bardziej spektakularnego na miarę pokojowej nagrody Nobla. Kto wie? Tak się zaczyna prawdziwa przygoda.

Gwatemalskie targowisko

Gwatemalskie targowisko

Hablamos y cantamos

W świecie Majów

Tajemnicze ścieżki kakaowca

Na indiańskim targu w Gwatemali

Szlakiem jaguara

Odkrywamy skarby Majów – archeologiczna wędrowka

Tom IV Edukacyjnych Zeszytów Muzealnych „Gwatemala mnie powala”

jest częścią podróży kulturoznawczo-edukacyjnej o tym samym tytule, do odbycia której zaprosił Dział Kultur Pozaeuropejskich Muzeum Miejskiego w Żorach od 1 października do 31 listopada 2007 roku. Celem podróży było spotkanie z kulturami indiańskimi Ameryki Środkowej.

Wędrowkę rozpoczęliśmy od dwóch wystaw:

- **Gwatemalskie targowisko** – eksponaty wypożyczone dzięki Muzeum Narodowemu w Szczecinie. Autor zdjęć – Adam Mazurek;
- **W świecie Majów** – autor zdjęć i komentarzy archeolog– majolog dr Jarosław Żralka.

Podróż kontynuowaliśmy w trakcie:

lekcji muzealnych dla dzieci i młodzieży

- Szlakiem jaguara;
- Na indiańskim targu w Gwatemali;

warsztatów dla dzieci i młodzieży:

- Hablamos y cantamos - warsztaty muzyczno-językowe prowadzone przez muzyka Ediego Sancheza;
- Tajemnicze ścieżki kakaowca - warsztaty – gra edukacyjna bazująca na wiedzy z zakresu botaniki i zoologii, prowadzona przez antropologa Ewę Prądzyńską;
- Odkrywamy skarby Majów – archeologiczna wędrowka - warsztaty archeologiczne, prowadzone przez archeologa Bogumiła Piłarskiego;

sobotnich spotkań muzealnych:

„Odkrywanie tajemnic Majów” pokaz slajdów oraz spotkanie z archeologiem - majologiem dr. Jarosławem Żralką;

„Wyprawa do Gwatemali” pokaz filmu oraz spotkanie z reżyserem Małgorzatą Szyszko;

„Polskie odkrycia archeologiczne w Gwatemali” pokaz slajdów oraz spotkanie z archeologiem - majologiem dr. Jarosławem Żralką;

spotkanie z Małgorzatą Szyszko

spotkanie z archeologiem - majologiem dr. Jarosławem Żralką

oraz spotkania z Jego Ekscelencją Ambasadorem Gwatemali Heinzem Erichem Richterem de León.

lauraci gry edukacyjnej wraz z Ambasadorem Gwatemali

koncert finałowy

Całość podróży zakończyła się koncertem finałowym w wykonaniu **Ediego Sancheza**.

Użyteczne słowa i wyrażenia

zwroty grzecznościowe

przepraszam
Czy mówisz po hiszpańsku?
Jak się nazywasz?
tak / nie

rozumiem / nie rozumiem
OK / zgoda
proszę
dziękuję
dzień dobry
do widzenia
dobry wieczór
dobranoc
Jak się masz?
przepraszam
Proszę mi pomóc
miło mi
Ile płacę
adres
biuro informacji

pytanie o drogę

Jak mogę się dostać do...?
Gdzie jest?
blisko
daleko
na lewo
na prawo
prosto

słowa podstawowe

dzisiaj
wczoraj
jutro
teraz
później
kobieta
mężczyzna
tu / tam
otwarte / zamknięte
duży / mały
dużo
dobry / zły
ciepły / zimny
banknot
moneta

perdón
Habras español?
¿Cómo te llamas?
sí / no

entiendo / no entiendo
de acuerdo, vale / listo
por favor
gracias
buenos días
adiós
buenas tardes
buenas noches
¿Cómo estás?
disculpame
Necesito ayuda
mucho gusto
¿Cuánto es?
Dirección
oficina de información

¿Cómo puedo llegar a...?
¿Dónde es?
cerca
lejos
izquierda
derecha
derecho

Redakcja tomu: Anita Czerner

Autorzy tekstów: Wiesław Koszkul, dr Jarosław Żralka, dr Kacper Świerk, Anita Czerner, Katarzyna Podyma

Opracowanie graficzne: Anna Flaga

Fotografia: dr Jarosław Żralka, Wiesław Koszkul, Katarzyna Radnicka, Bogumił Pilarski, Aleksander Danecki, Adam Mazurek, Leonardo Bohórquez Díaz, Józef Ćwiek, Anita Czerner, repozytorium wolnych zasobów projektów Fundacji Wikimedia

Wydawca: Muzeum Miejskie w Żorach

Miejsce i rok wydania: Żory 2007

Numer ISBN: 978-83-915559-7-2

Drukarnia: Poligrafia od A do Z. Andrzej Ziętek, Gliwice, tel. 602 467 386

Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej pomocy zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2007 r.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem MSZ.

www.polskapomoc.gov.pl

Patronat honorowy

Ambasador Republiki Gwatemali w Berlinie
– Heinz Erich Richter de León

Prezydent Miasta Żory – Waldemar Socha

prawa autorskie Copyright © Muzeum Miejskie w Żorach, Żory 2007